

ACC. N:R M. 16597:1-12:

Landskap: *Skåne* Upptecknare: *Birger Ahström*
Härad: Berättare: *Henry Björklund, Lund*
Socken: *Lund* Berättarens yrke: *typograf*
Uppteckningsår: *1966* Född år *1892* i *Lund*

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Typografminnen. s. 1-12.

*(eff. omman.
fr. lista; se
kundsökningen)*

Skriv endast på denna sida.

ACC. N:R M. 16597:1

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Jag är 74 år gammal och har arbetat i typografyrket sedan dagen efter storstrejken.

Jag är född i Lund. Mor hade en slakteributik i staden och far var polis. En mycket känd polis. Stor och stark och hållen för en mycket hygglig människa. Från början var han stamanställd. Det har många varit i min släkt. Jag har låtit undersöka släkten och fann då att de flesta har varit bönder eller soldater och att mina förfäder bott i Skåne sedan dansktiden.

Far skulle väl egentligen blivit underofficer som sin kusin. Men så byggde de gamla labbis här i Lund. Där fick en polis i stan anställning som vaktmästare. Han hette Pettersson och skötte förresten i många år nickelkanonen vid doktorpromotionerna. Pettersson kände far - han och far hade varit regementskamrater - och han lade ett ord för far hos stadsfiskalen. Så far sökte Petterssons polistjänst och fick den också.

När jag slutat folkskolan arbetade jag först som telegrambud. På den tiden kunde man bli kallad till telefonsamtal. De flesta hade ju inte telefon, så man ringde till stadens telefonstation och begärde ett samtal med en viss person en viss tid. Ett telegrambud fick då söka upp personen och "kalla honom till telefon-

ACC. N:R M. 16597:2.

2
FOLKLIVS-
ARKIVET

samtal". Som bevis skulle man ha personens namnteckning på en lapp. LUND

Ofta fick man gå till studenter. Till exempel till AF, där det åtminstone förr i världen fanns studentrum högt upp på vinden. Ibland hade de flickor på rummet, så man var rent generad när man skulle in och få påskrivet. En gång kom jag till et gäng som satt och spelade kort en förmiddag. Jag hade ~~en~~ en telegramremissa med mig. "Bra!" skrek den som var mottagaren. "Nu har jag fått pengar från far. Nu bryr vi oss inte om det här längre! Det här kan du få påg!" Och så gav han mig pokerpotten, en krona och nittiotre öre, det glömmet jag aldrig.

Men att bära omkring telegram var ju inget riktigt arbete, och far som kände halva Lund gick upp till Waldemar Bülow på Folkets Tidning och frågade om jag fick börja där.

Det fick jag. Men så kom storstrejken. Dagen efter det att storstrejken avblåsts började jag som lärling i sätteriet. Att jag blev just sättare berodde på att alltid behövs fler sättare än tryckare på en tidning, så det är störst chans att bli sättare så att säga.

Något kontrakt skrevs inte. Far var känd som en hederlig~~xxxx~~

ACC. N:R M. 16597:3.

3

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

man och det skulle väl inte heller behövts.

Lärlingstiden var fyra år, och jag fick till att börja med 3:25 i veckan.

Förutom sättningen fick jag hjälpa till med en hel del arbeten i tryckeriet. När tidningen var satt fick vi lärpojkar hjälpa tryckarna att dra ~~xxx~~ fram papper till pressen med mera. Vi fick också vaska formarna när det var uttryckt. Vi tvättade med lutvatten på den tiden, så det gällde att skölja ordentligt efteråt.

Ibland fick man springa ärenden. Så många blev det nu inte, det fanns en särskild springpojke i tryckeriet. Däremot fick lärlingarna städa och hjälpas åt med börja eld på morgonen. Vi turades om att komma tidigare på morgonen för den sakens skull.

Ibland fick vi hämta öl åt de äldre. Folkets Tidning hade ju sina lokaler vid Mårtenstorget och där låg ju en källare. Bülow gillade inte det där. "Om du hämtar öl åt gubbarna påg, ska du banne mig få pryl", sa han en gång. "Gör jag det inte får jag pryl av dom", svarade jag, och då teg Bülow. Men han tyckte inte om det.

ACC. N:R M. 16597:4.

5
FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Fast mycket stryk fick jag inte. Folkets Tidning ~~var~~ var ett litet ställe och alla var hyggliga mot alla. Det lär ha varit värre hos Ohls (Håkan Ohlssons). En gång skulle vi trycka tidningen där för vår press var sönder. Tryckare skulle Håkan Ohlsson hålla, men lärpojken som skulle lägga i, skulle Bülow släppa till. Det blev jag. Nu bar det sig inte bättre än att jag la i snett och ett ~~ark~~ ark kom in i färgvalsarna. Så det var bara till att stanna pressen, lossa valsarna och med ett förfärligt besvär krångla ut papperet. Vibket liv det blev. Tryckaren skrek och svor och till och med spottade på mig.

Det var stor rangskillnad på utlärdar och lärlingar förr, och jag var ganska glad när lärlingstiden var slut och jag var utlärd typograf. Den dagen bjöd Bülow mig på cigarr på kontoret, och det var första gången jag rökte något så fint. Det var dessutom en av Bülows stora svarta cigarrer, som han alltid rökte, så jag mådde inte så värst väl efteråt. Sen köpte jag en låda öl och bjöd mina kamrater på en bira, det hörde liksom till.

Innan vi lämnar lärlingstiden måste jag berätta en rolig sak. Man ~~oft~~ undrade ofta över varifrån Bülow fick sina nyheter. Han var ofta "aktuellare" än andra småstadstidningar. Jag vet åtminstone till en del varför. Varje morgon skickade han en pålitlig

ACC. N:R M. 16597:5.

att möta

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

lärling till första Malmötåget när det kom till Lund. Där fick man direkt av postiljonen Bülow exemplar av Berlingske Tiderner. Med detta sprang man allt vad tygen höll till tryckeriet och upp till redaktionen. Bülow översatte snabbt de viktigaste nyheterna - han skrev enormt snabbt, men ändå mycket läsligt - och ned med manuskripten till sätteriet, där man fort gjorde iordning nyhets- sidan. Så gick tidningen i press och kom ut som middagstidning. Det där fick man inte berätta för någon människa, och jag berättade det inte ens hemma.

Ibland kom vandrande typografer till tryckeriet. Vi kallade dem säsongslodisar, de stannade aldrig länge om de fick arbete. När jag skulle ut och exercera hade det just kommit en lodis till Tidningen. Han var ju en duktig sättare, så man kom överens om att han skulle vikariera för mig medan jag var ute och i det militära. När jag kom tillbaka från Revinge frågade jag efter honom. Men det var länge sedan han stuckit iväg. En dag när solen sken ovanligt vackert, sa han: "Nä min själ, vilken sol", la haken, sköt in kasten och gick. Sen såg man aldrig honom mer.

Efter exercisen hade jag tänkt res till Tyskland och arbeta. Jag hade läst tyska på aftonskola och klarade språket riktigt hyggligt.

ACC. N:R M. 16597:6.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Arbete hade jag också ordnat, i Altona, men så kom kriget, och det blev ingenting av med det.

Istället sökte jag upp Carl Blom, som jag kände sen gammalt och som satt upp ett eget tryckeri. Där fick jag genast arbete som sättnare. När jag arbetat hos Blom ett tag, behövde emellertid Lunds Dagblad fler sättnare, och jag flyttade dit, först som vikarie. Sen blev jag fast anställd och stannade där tills jag pensionerades. Jag var först handsättnare, sen maskinsättnare, så ombrytare och till sist sättnarefaktor i tolv år.

Arbetslokalerna var ganska ohälsosamma förr jämfört med hur de ser ut nu. Vi städade dem varje dag, det var snyggt och putsat, men luftväxlingen var det ofta dåligt med. Om vi tar som exempel Folkets Tidning: där arbetade alla i ett enda stort rum. Mitt på golvet stod två långa regaler, där sättnarna stod. Till höger stod snällpressen som drev med en fotogenmotor. Bredvid motorn stod faktorsbordet och i andra hörnet sättnmaskinen. I taket, ovanför regalerna, hängde två gaslampor, som gav ett ganska gott ljus. Någon ventilationsfläkt fanns inte, och vi hade oset frånlamporna, fotogenmotorn och sättnmaskinens gryta i rummet.

ACC. N:R M. 16597:7.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Blyförgiftning förekom ibland. Självt blev jag blyförgiftad 1934. Jag fick inte arbeta från mars till september. Det året byggde vi vårt hus, och det fanns de som surt påpekade, att om jag orkade dra rullebår på tomten, orkade jag nog arbeta också. Men det var ju just frisk luft jag behövde.

Arbetstiden var både på Folkets Tidning och senare på Dagbladet från klockan 8 till klockan 18. Mitt på dagen hade vi en lång middagsrast, då väl de flesta gick hem och åt. Arbetstiden var givetvis lika sommar som vintre - det är ju ingen förändring i tidningens utgivning under olika årstider - men på Dagbladet infördes senare ett nattskift. Då fick vi en fridag i veckan som kompensation.

Mycket övertid hade vi inte. Under kriget förekom det naturligtvis, dels därför att det var ont om folk pga inkallelser, dels pga att krigsnyheterna komsent ibland.

Vilket år jag första gången hade semester minns jag inte, men någon gång efter första världskriget fick jag en veckas ledighet - utan lön. Senare fick vi en vecka med lön.

Jag har alltid trivts på arbetet och ångrar inte mitt yrkesval.

ACC. N:R M. 16597:8,

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Jag tycker att jag alltid haft trevliga kamrater. Men vi har inte umgåtts så mycket utanför arbetet. De människor jag träffar på fritiden, har jag funnit utanför kåren.

Stämningen har alltid varit trevlig på de ställen jag arbetat. Alla sa du till varandra. Dvs de yngre sa inte du till de äldre förr i världen - det gör de nu - och det var bara de äldre som sa du till faktorn. Faktorn och de äldre arbetarna kallade varandra oftast ~~xxx~~ ^{vid} förnamn. De hade ju i regel varit arbetskamrater innan faktorn befordrades.

Att man smet ifrån mitt på dagen och tog en liten extra paus existerade varken på Folkets Tidning, Hos Bloms eller på Dagbladet. Man man påstod ju allmänt att folket hos Berlings brukade göra det. De gick till en biljard, som ligger där Håkanssons kondis nu ligger och spelade ett parti ibland.

Sprit på arbetsplatsen förekom inte heller i någon större utsträckning på de ställen där jag arbetat. När någon fyllde år på Dagbladet kunde det hända att det spenderades en halvliter, men vi var så många om att dela den, att det bara blev en liten sup per man. Men visst förekom det. En gång var en tryckare full

ACC. N:R M. 16597:9

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

och glömde att sluta formen innan han startade pressen. Följden blev ju att formen kastades ut på golvet. Där stod vi sättnare och beskådade de sorgliga resterna av fyra totalt sviblade sidor. Det var ingenting annat att göra än att sätta om alltsammans och skynda på, så att tidningen kom ut i tid. Vi slet som djur men lite försenad blev tidningen i alla fall. Som tack för att vi klarade av det hela så pass bra som vi gjorde blev vi bjudna på Industrin på kvällen av redaktionschefen. Tryckaren fick också följa med - han hade ju så att säga ordnat festen.

Tekniska nyheter har jag inte mycket att berätta om. Där ligger ju de största förändringarna på tryckerisidan, inte hos sättnarna i min tid. Sättnmaskiner fanns redan när jag började, även om de inte var fullt så utnyttjade då som nu. Nej, den största tekniska förändring jag varit med om, det var när Dagbladet bytte ut den gamla snällpressen mot en modern rotationspress.

Men en besvärlig sak har definitivt försvunnit: att ett tryckeri har stil på olika höjd. Folkets Tidning, t.ex., hade köpt gammal stil från Håkan Ohlssons. Den var för sliten för att kunna användas till böcker och andra kvalitetstryck, men i det dåliga tidningstrycket märktes inte skavankerna. Den stilen var lägre än tidningens egen. Följden blev att lärpojkarne fick lägga under

ACC. N:R M. 16597:10.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

de textblock som var satta med Ohlssons stilmed kartongskivor, för att allt skulle komma på samma höjd. Och det var ju ett väldigt arbete!

Lönen tycker jag var relativt god när jag började i yrket, jämfört med vad andra yrkesgrupper tjänade. Som ung typograf hade jag ca. 100 kronor i månaden, och det var mer än far hade som polis. Jag tror också att typograferna var bättre betalda än andra arbetare. Först när yrket blev ett "maskinyrke" kom lönen på efterkälken och släpade länge efter.

Lönerna gick ju relativt sett ned under första världskriget. Då blev ju allting dyrare och dyrare, men lönen stod still. På Berlings, där man arbetade på beting, fick man inga väntepengar, och ~~xx~~ man tjänade alltså mindre när firman hade ont om arbete.

Om man blev sjuk fick man i ~~gna~~ gamla tider ingenting från boktryckaren, men en sjukpeng från Förbundet.

En liten pension från förbundet har man alltid fått, och om någon dog, tror jag änkan kunde få lite hjälp därifrån om hon behövde.

ACC. N:R M. 16597://

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Julklappar från boktryckaren existerade knappast förr i världen. På Dagbladet brukade vi recensionsexemplar av böcker i julklapp.

När jag var liten betraktades typografernas yrke för det mesta som något ganska fint. De arbetade ju också i krage och slips och gick i kavajkostym till och från arbetet. Delvis tror jag att respekten för typografer berodde på att yrket ju framtvingar en viss allmänbildning.

Annars var det inte så förfärligt mycket som skilde typografernas levnadsstandard från andra yrkesutövares. Bostäderna var desamma. Jag är mycket intresserad av gamla Lund och känner stan bättre än de flesta. Och jag tror inte jag misstar mig, om jag påstår att typografer fram till första världskriget bodde jämt utspridda över hela stan i sådana kvarter, där annat arbetsfolk bodde: S:t Månsgratan, Nygatan, Allhelgona Kyrkogata och liknande adresser. Bostaden var ett, ev, två rum och kök. Sällan större. Även Nöden gissar jag hade ett par typograffamiljer.

Själv bodde jag som nygift i min svärmors hus. Vi hade ett par rum och kök på nedre våningen och ett sovrum på övre.

Roliga fester hade vi förr i världen. Dels små stillsamma fester

ACC. N:R M. 16597:12.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

på arbetet. När någon fyllde år, kunde det bli lite kaffe och en nubbe. Men framför allt på Typografförbundets årsfester. Typfesterna var roliga. De var kända för det. Fruarna var alltid med. Ofta hjälpte de förresten till. Jag vet min fru har brett hundratals smörgåsar till fester tillsammans med andra fruar. Vi var på Folkets Hus, på Grand och en gång på AF. Det var riktiga middagar med dans. Ofta spelades revyer förr i världen. Det var "aktuella" kupletter där vem som helst kunde få en släng av sleven. Den mest berömda revyn är väl "En dag på Vita Hönans Tryckeri". Den är för äldre typografer vad Uarda är för studenterna. Jag och min fru går fortfarande på årsfesterna, men vi tycker inte de är så roliga numera. Men det är kanske vi som håller på att bli gamla!